

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО

Електронне видання

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ
ДО ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«СІМЕЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ»

Харків
2019

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

Електронне видання

**МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ
ДО ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«СІМЕЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ»**

**Харків
2019**

ББК – 67.404.5

УДК – 347.61/64

Розробники: доктор юридичних наук, професор Явор О.А.; доктор юридичних наук, професор Надьон В.В.; кандидати юридичних наук, доценти: Іванова К.Ю.; Піддубна В.Ф., Колісникова Г.В.; кандидати юридичних наук: Музика Т.О., Рубан О.О.

Методичні поради до вивчення навчальної дисципліни «Сімейне право України»: для студентів першого (бакалаврського) освітньо-кваліфікаційного рівня галузі знань 09 «Право» спеціальності 081 «Право». Харків: Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2019. 67 с.

Методичні поради до вивчення дисципліни «Сімейне право України», розроблені для студентів зі спеціальності «Право» згідно з вимогами Болонського процесу і відповідно до навчальної програми. У виданні викладено матеріал, який стане у нагоді студентам вищих юридичних навчальних закладів при підготовці до заліків та іспитів з цієї дисципліни, а також наведено систему організаційно-методичних заходів, які сприяють засвоєнню знань і формуванню навичок із зазначеної дисципліни.

Рецензенти: д.ю.н., професор кафедри цивільного права та процесу факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ **Красицька Лариса Василівна;** д.ю.н., професор кафедри цивільного права навчально-наукового юридичного інституту ДВНЗ "Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника" **Коструба Анатолій Володимирович**

*Рекомендовано до друку рішенням вченої ради Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
Протокол №___ від _____ 2019 р.*

© Явор О.А., Надьон В.В., Іванова К.Ю., Піддубна В.Ф., Колісникова Г.В., Музика Т.О., Рубан О.О. 2019

ЗМІСТ

Передмова.....	4
Навчально-тематичний план дисципліни.....	7
Основні критерії оцінювання знань студентів.....	9
Програма навчальної дисципліни “Сімейне право”.....	11
Завдання до самостійної роботи.....	16
Методичні рекомендації до написання реферату.....	41
Теми рефератів.....	43
Орієнтовні питання підсумкового контролю знань.....	46
Рекомендована література.....	51

ПЕРЕДМОВА

Методичні поради до вивчення навчальної дисципліни «Сімейне право України» підготовлені на матеріалах Сімейного кодексу України, прийнятого Верховною Радою України 10 січня 2002 р. Неоднозначне ставлення науковців і практиків до окремих положень сімейного законодавства та його концепції в цілому вимагає наукової розробки єдиного підходу до розуміння змісту відповідних норм.

Навчальна дисципліна «Сімейне право» є надзвичайно важливою для підготовки висококваліфікованих спеціалістів у галузі права, а її опанування передбачає набуття студентами знань із питань регулювання сімейних відносин. Незважаючи на тенденцію до зменшення кількості розірваних шлюбів, Україна упродовж останніх років за кількістю розлучень все ж за-лишається лідером серед країн Європи. Масштаби поширення багатьох соціально негативних явищ, таких, як збільшення ви-падків дитячої безпритульності, дитячої смертності, зменшення народжуваності, зростання кількості осіб, позбавлених батьків-ських прав, тощо, створює загрозу для національної безпеки нашої держави.

Із метою забезпечення реалізації сімейних прав, а особливо прав дітей як більш вразливої категорії громадян, в Україні було прийнято багато нормативних актів, які встановлюють основні засади державної політики в цій сфері. Реформування сімейного законодавства не обмежилось прийняттям 10 січня 2002 р. Сімейного кодексу України (введеного в дію з 1 січня 2004 р.) та внесенням до нього суттєвих змін. Так, важливу роль у цьому відіграла також ратифікація низки міжнародних договорів і конвенцій.

Сімейний кодекс України містить значну кількість норм, що регулюють відносини, які раніше не входили до сфери дії сімейного права або регламентувалися ним фрагментарно, наприклад, договірні засади регулювання сімейних відносин, заручини, режим окремого проживання подружжя, особисті немайнові права та обов'язки суб'єктів сімейних відносин тощо. Останнім часом вдосконалення правового регулювання

сімейних відносин в Україні відбувається з урахуванням європейських стандартів.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є відносини між членами сім'ї, а також особами, які пов'язані сімейними зв'язками, зокрема, відносини, що виникають під час укладення й розірвання шлюбу, здійснення особистих немайнових і майнових прав подружжя, батьків, дітей та інших членів сім'ї, при влаштуванні дітей, позбавлених батьківського піклування, тощо.

Міждисциплінарні зв'язки. Вивчення сімейного права базується на засвоєнні студентами таких дисциплін, як: теорія держави і права, конституційне право, цивільне право. Це право як навчальна дисципліна тісно пов'язане з такими інститутами цивільного права, як: інститут опіки та піклування, інститут власності, спадкування за законом тощо. Зв'язок сімейного права існує і з цивільним процесуальним правом, оскільки справи щодо надання особі права на шлюб до досягнення шлюбного віку, розірвання шлюбу за наявності неповнолітніх дітей, спори про стягнення аліментів, захист інших сімейних прав вирішуються в судовому порядку. Певною мірою сімейне право пов'язане з житловим правом (право на житлову площу виникає не лише з договору житлового найму, а також із сімейно-шлюбних відносин).

Метою викладання навчальної дисципліни є: опанування студентами системи знань із сімейного права України; акцентування їх уваги на складних теоретичних і практичних проблемах сімейних правовідносин; вироблення на основі конкретно-предметного матеріалу навичок аналітичного мислення; формування теоретичних знань щодо інститутів цього права, особливостей їх регулювання й подальшого розвитку.

Завданнями вивчення «Сімейного права України» є: надання студентам поглиблених знань із проблем сімейного права, аналіз актів сімейного законодавства України, міжнародних договорів, актів вищих судових інстанцій, навчальної та монографічної літератури, вирішення аналітичних завдань і практичних казусів відповідно до програми курсу.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати :

- основні положення сімейно-правової доктрини з питань укладення і припинення шлюбу, виникнення і припинення правовідносин між батьками та дітьми, особистих немайнових і майнових правовідносин між членами сім'ї й родичами, улаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування;

- підходи судової практики до тлумачення й застосування законодавства України, що регулює сімейні правовідносини;

- позицію ЄСПЛ щодо розуміння права на сімейне життя і стандартів його захисту;

уміти :

- використовувати дані науки сімейного права для вирішення практичних завдань;

- аналізувати вітчизняне законодавство, практику його застосування, а також досвід правового регулювання сімейних відносин у зарубіжних країнах;

- правильно застосовувати й тлумачити сімейне законодавство;

- орієнтуватися в міжнародно-правовому регулюванні сімейних відносин;

- складати акти застосування норм права, процесуальні документи.

Місце навчальної дисципліни у структурі освітньо-професійної програми:

а) навчальна дисципліна належить до циклу цивільно-правових дисциплін;

б) під час вивчення дисципліни використовуються знання, набуті з: теорії держави та права, конституційного, цивільного, договірної, трудового, адміністративного прав, цивільного процесу, права соціального забезпечення;

в) основні положення навчальної дисципліни мають застосовуватися під час вивчення таких дисциплін (постреквізити): цивільне право, цивільний процес, міжнародне приватне право.

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	усього	у тому числі				
		лекцій	практ. заняття	лаб. роботи	індивід. робота	самостійна робота
	150	22	26			102
Змістовий модуль 1. Загальна характеристика доктрини сімейного права						
Тема 1. Поняття сімейного права як приватного права та його місце в системі права	14	2	2	-	-	10
Тема 2. Джерела сімейного права	14	2	2	-	-	10
Тема 3. Сімейні правовідносини	14	2	2	-	-	10
Тема 4. Шлюб. Поняття шлюбу та його правова природа	18	2	4			12
Тема 5. Порядок укладення шлюбу в доктрині сімейного права. Недійсність шлюбу: проблеми теорії та практики	14	2	2	-	-	10
Разом за змістовим модулем 1	74	10	12	-	-	52
Змістовий модуль 2. Правовідносини подружжя: проблеми теорії та практики						
Тема 6. Особисті немайнові й майнові правовідносини подружжя в доктрині сімейного права і судовій практиці	18	4	4	-	-	10
Тема 7. Договірне регулювання сімейних відносин. Поняття й порядок укладення шлюбного договору в доктрині сімейного права	14	2	2	-	-	10

Тема 8. Визначення походження дітей. Загальні підстави виникнення прав й обов'язків батьків і дітей	14	2	2	-	-	10
Тема 9. Аліментні правовідносини батьків щодо дітей	14	2	2	-	-	10
Тема 10. Форми влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування	16	2	4			10
Разом за змістовим модулем 2	76	12	14	-	-	50

ОСНОВНІ КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАТЬ СТУДЕНТІВ

Протягом семестру студенти вивчають 2 модулі з дисципліни, які складаються із змістових тем. Після виконання кожного модуля (лекції, практичні заняття) здійснюється поточний контроль у вигляді письмової роботи, що включає тестування і вирішення практичних завдань. Студенти, які не відвідували лекції або не в повному обсязі виконали завдання для самостійної роботи, до поточного контролю не допускаються.

Оцінювання навчальних досягнень і практичних навичок студентів здійснюється за 100-бальною системою за обидва модулі.

Поточне оцінювання здійснюється за трьома складовими:

- контроль за виконання модульних завдань (письмові контрольні роботи, тестові завдання, практичні завдання);
- контроль систематичності й активності роботи студента протягом семестру;
- контроль індивідуальної (самостійної) роботи.

Якщо студент відвідав менше 50 відсотків занять, то систематичність і активність його роботи оцінюється в 0 балів.

Оцінювання модульних завдань. Після виконання програми змістовного модуля у визначений деканатом строк здійснюється поточний модульний контроль у вигляді письмової роботи, яка оцінюється в межах від 1 до 50 балів. Якщо з об'єктивних причин студент не пройшов модульний контроль у встановлений строк, то він має право за дозволом деканату пройти його протягом двох тижнів після виникнення заборгованості.

Оцінювання індивідуальної (самостійної роботи) здійснюється у межах 20 балів за підготовку рефератів, наукових робіт, участь у наукових конференціях, підготовку науково-дослідницьких статей та їх оприлюднення, опрацювання наукових статей і першоджерел, участь в олімпіадах і конкурсах.

Оцінювання активності під час практичних занять здійснюється у межах 30 балів:

30-25 балів – відвідано не менше 90% лабораторних і практичних занять, отримано оцінки «добре», «дуже добре» «відмінно»;

25-17 балів – відвідано не менше 75% лабораторних і практичних занять, отримано оцінки «добре», «дуже добре», «відмінно»;

17- 10 балів – відвідано не менше 60% лабораторних і практичних занять, отримано оцінки «задовільно», «добре», «дуже добре», «відмінно»;

до 10 балів – відвідано не менше 50% лабораторних і практичних занять, отримано оцінки «задовільно», «добре», «дуже добре».

Підсумковий контроль знань студентів здійснюється у формі заліку за результатами практичних занять

Підсумкова оцінка з навчальної дисципліни «Сімейне право» виставляється в залікову книжку відповідно до такої шкали:

Оцінка за шкалою ECTS	Визначення	Оцінка за 100-бальною шкалою, що використовується в Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого
A	Зараховано – відмінне виконання, лише з незначною кількістю помилок	90 – 100
B	Зараховано – вище середнього рівня з кількома помилками	80 – 89
C	Зараховано – у цілому правильна робота з певною кількістю незначних помилок	75 – 79
D	Зараховано – непогано, але зі значною кількістю недоліків	70 – 74
E	Зараховано – виконання задовольняє мінімальні критерії	60 – 69
FX	Не зараховано – потрібно попрацювати перед тим, як перескладати	35 – 59
F	Не зараховано – необхідна серйозна подальша робота, обов'язковий повторний курс	1 – 34

Рівені оцінювання результатів навчання:

- пороговий (D, E),

- типовий (B, C),

- відмінний (А).

**ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«СІМЕЙНЕ ПРАВО»**

ЗАТВЕРДЖЕНО

на засіданні кафедри
цивільного права №2
(протокол № від 00.00.2018 р.)

**МОДУЛЬ I. Загальна характеристика доктрини
сімейного права**

Тема 1. Поняття сімейного права як приватного права та його місце в системі права

Поняття «доктрина сімейного права», її місце в доктрині приватного права. Методологія наукових досліджень у сфері сімейного права. Предмет і метод сімейного права. Значення принципів сімейного права.

Основні засади (принципи) сімейного права. Загальні положення сімейного законодавства. Система сімейного права. Місце сімейного права у правовій системі України.

Тема 2. Джерела сімейного права

Поняття та види джерел сімейного права України. Сімейний кодекс – основне джерело сімейного законодавства. Цивільний кодекс у системі сімейного законодавства. Загальна характеристика інших джерел сімейного права.

Звичай як джерело сімейного права в Україні. Договір як регулятор сімейних правовідносин. Переваги й межі договірного регулювання сімейних відносин. Конституція України в системі джерел сімейного законодавства. Міжнародні договори України в системі сімейного законодавства. Рішення ЄСПЛ як джерело сімейного права. Соціальні регулятори сімейних відносин (традиції, положення канонічного права, моральні засади суспільства).

Тема 3. Сімейні правовідносини.

Поняття та види сімейних правовідносин. Підстави виникнення, зміни і припинення сімейних правовідносин. Суб'єкти сімейних правовідносин. Кровне споріднення, ступені споріднення. Правове значення свояцтва. Здійснення сімейних прав і виконання сімейних обов'язків. Захист сімейних прав і інтересів.

Строки в сімейному праві. Застосування позовної давності до сімейно-правових спорів.

Тема 4. Шлюб. Поняття шлюбу та його правова природа.

Поняття шлюбу та його правова природа. Умови й порядок укладення шлюбу. Державна реєстрація шлюбу та її правові наслідки. Умови й порядок укладення шлюбу за законодавством України та країн ЄС. Умови та порядок укладення шлюбу в мусульманській доктрині сімейного права. Умови й порядок укладення шлюбу у Великій Британії та США. Цивільне партнерство як законний спосіб реєстрації союзу та його наслідки.

Тема 5. Порядок укладення шлюбу в доктрині сімейного права. Недійсність шлюбу: проблеми теорії та практики.

Заручини. Зобов'язання наречених у разі відмови від вступу в шлюб. Перешкоди до укладення шлюбу. Порядок укладення шлюбу. Державна реєстрація шлюбу та її правове значення. Заява про реєстрацію шлюбу. Час, місце і порядок реєстрації шлюбу. Визнання шлюбу неукладеним.

Поняття і правова природа недійсності шлюбу. Підстави недійсності шлюбу. Абсолютна й відносна недійсність шлюбу. Визнання судом шлюбів недійсними. Особи, які мають право на звернення до суду з позовом про визнання шлюбу недійсним. Порядок анулювання актового запису про шлюб і визнання шлюбу недійсним. Момент, з якого шлюб є недійсним. Правові наслідки недійсності шлюбу.

Поняття й підстави припинення шлюбу. Розірвання шлюбу органом державної реєстрації актів цивільного стану. Розірвання шлюбу за рішенням суду. Правові наслідки розірвання шлюбу. Режим окремого проживання подружжя.

МОДУЛЬ II. Правовідносини подружжя: проблеми теорії та практики

Тема 6. Особисті немайнові й майнові правовідносини подружжя в доктрині сімейного права й судовій практиці.

Особисті немайнові правовідносини подружжя: поняття, зміст й особливості. Види особистих немайнових прав: право на материнство й батьківство; право дружини і чоловіка на повагу до своєї індивідуальності; право на зміну прізвища; право на розподіл обов'язків і спільне вирішення питань життя сім'ї; право на свободу й особисту недоторканність. Гарантії особистих немайнових прав подружжя, встановлені сімейним законодавством України.

Майнові правовідносини подружжя: поняття, зміст, особливості, види. Правовідносини подружжя з приводу майна. Особливості реалізації права власності на особисте майно подружжя. Правовий режим спільного майна подружжя. Презумпція спільності майна. Особливості правового режиму окремих об'єктів. Визначення моменту виникнення права спільної власності подружжя на майно, набуте в шлюбі. Здійснення подружжям права спільної сумісної власності. Укладення подружжям договорів між собою, а також з іншими особами щодо спільного майна. Поділ спільного майна подружжя. Способи, порядок поділу й визначення розмірів часток кожного з них. Особливості звернення стягнення на майно, що є у спільній власності подружжя.

Правовідносини подружжя по утриманню. Аліментні зобов'язання подружжя. Особистий характер аліментних правовідносин подружжя. Загальні підстави виникнення аліментних зобов'язань між подружжям. Спеціальні підстави виникнення аліментних зобов'язань подружжя. Способи надання утримання одному з подружжя.

Правовий режим майна чоловіка й жінки, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою.

Тема 7. Договірне регулювання сімейних відносин. Поняття й порядок укладення шлюбного договору в доктрині сі-

мейного права

Здійснення подружжям права спільної сумісної власності. Укладення подружжям договорів між собою, а також з іншими особами щодо спільного майна. Право подружжя на розпорядження майном і часткою у майні, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя. Договірний режим майна подружжя. Шлюбний договір: зміст, форма і час дії. Зміна умов шлюбного договору. Розірвання шлюбного договору й визнання його недійсним.

Правовідносини подружжя по утриманню. Співвідношення понять «аліменти» і «утримання». Загальні й спеціальні підстави виникнення зобов'язань подружжя по утриманню. Способи надання утримання. Договір подружжя про надання утримання.

Тема 8. Визначення походження дітей. Загальні підстави виникнення прав й обов'язків батьків і дітей.

Загальні підстави виникнення прав й обов'язків батьків і дітей. Походження як підстава виникнення правовідносин між батьками й дітьми. Правила реєстрації народження дитини. Презумпція шлюбного походження дитини. Визначення походження дитини від матері й батька, які перебувають у шлюбі між собою. Визначення походження дитини, батьки якої не перебувають у шлюбі між собою (за законодавством України та країн ЄС). Оспорювання батьківства та материнства. Добровільне визнання батьківства. Підстави, суб'єкти та порядок судового визнання батьківства. Встановлення факту батьківства (материнства). Особливості судового розгляду справ про оспорювання батьківства (материнства).

Випадки застосування репродуктивних технологій, що зобов'язують подружжя зареєструвати себе батьком матір'ю дитини, народженої в результаті такого втручання в репродуктивну функцію. Зобов'язання інших, залучених до цього, осіб (донорів сперми, донорів зародка, жінку, яка виношує дитину, зачату подружжям) не вживати заходів щодо встановлення власного батьківства в разі пред'явлення таких вимог.

Загальні підстави виникнення прав й обов'язків батьків і

дітей. Правовідносини батьків і дітей з приводу майна. Роздільне та спільне сумісне майно батьків і дітей. Особливості управління майном дітей. Використання доходу від майна дітей.

Тема 9. Аліментні правовідносини батьків щодо дітей.

Аліментні правовідносини батьків і дітей. Підстави виникнення зобов'язань з утримання батьками дітей і повнолітніх непрацездатних синів, дочок. Способи надання утримання. Обставини, які враховуються при визначенні розміру аліментів. Зміна розміру аліментів. Стягнення аліментів за минулий час і заборгованості за аліментами. Відповідальність за прострочення сплати аліментів.

Обов'язок батьків утримувати повнолітніх дітей та його виконання. Припинення обов'язку батьків утримувати дитину. Обов'язок повнолітніх дітей утримувати батьків і його виконання. Звільнення сина, дочки від обов'язку утримувати матір, батька.

Тема 10. Форми влаштування дітей сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування

Встановлення опіки і піклування над дітьми. Права дитини, над якою встановлено опіку або піклування. Права й обов'язки опікунів і піклувальників. Припинення опіки і піклування над дітьми. Звільнення опікунів і піклувальників дитини від їх обов'язків.

Поняття і сутність усиновлення. Суб'єкти відносин у сфері усиновлення. Визнання усиновлення недійсним. Скасування усиновлення. Позбавлення усиновлювача батьківських прав. Колізійні питання усиновлення.

Поняття патронату над дітьми, його відмінність від інших форм влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування.

Поняття прийомної сім'ї, її значення у влаштуванні дітей, позбавлених батьківського піклування. Особи, які можуть бути прийомними батьками, їх правовий статус. Дитячий будинок сімейного типу: поняття, значення й порядок перебування дітей. Підстави, порядок і правові наслідки припинення діяль-

ності дитячого будинку сімейного типу.

ЗАВДАННЯ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Т е м а 1. Поняття сімейного права як приватного права та його місце в системі права

Питання для самоконтролю:

1. Яким чином тлумачить «право на сім'ю» ЄСПЛ?
2. Порівняйте підстави створення сім'ї за ст. 3 Сімейного кодексу України та практикою ЄСПЛ. Що таке «тісний сімейний зв'язок» у розумінні ЄСПЛ?
3. Надайте основні ознаки сім'ї, зазначені в рішенні Конституційного Суду України №5-рп/99 від 03.06.1999 р. про офіційне тлумачення поняття «член сім'ї».
4. Дайте визначення поняття «сім'я», назвіть підстави її створення.
5. Дайте визначення поняття «сімейне право України». Які відносини регулюються сімейним правом і в чому полягають їх особливості?
6. Які принципи сімейного права визначені в Конституції України?
7. Які принципи сімейного права визначені в Сімейному кодексі України?
8. Норми яких міжнародно-правових актів підлягають застосуванню до регулювання сімейних відносин в Україні?

Список літератури

Конституція України: станом на 1 верес. 2016 р. : відповідає офіц. тексту. Харків: Право, 2016. 82 с.

Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989 року (дата набрання чинності для України – 27.09.1991 року). *Зібрання чинних міжнародних договорів України*. 1990. № 1. Ст. 205.

Європейська конвенція про здійснення прав дітей від 25.01.1996. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_135

(дата звернення: 15.01.2019).

Сімейний кодекс України від 10.01.2002 року № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21–22. Ст. 135.

Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.

Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Служби безпеки України, Державного комітету нафтової, газової та нафтопереробної промисловості України, Міністерства фінансів України щодо офіційного тлумачення положень пункту 6 статті 12 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», частин четвертої і п'ятої статті 22 Закону України «Про міліцію» та частини шостої статті 22 Закону України «Про пожежну безпеку» (справа про офіційне тлумачення *терміна «член сім'ї»*) № 5-рп/99 від 03.06.1999 року. Офіційний Вісник України. 1999. № 24. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-99>.

Борисова В. І. Поняття цивільного права як приватного права. *Проблеми цивільного права та процесу*: матеріали наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. О. А. Пушкіна (22 травня 2010 р.). Харків: Нац. ун-т внутр. справ, 2010. С. 21–23.

Дякович М.М. Сімейне право: навч. посібник. Київ: Правова єдність, 2009. 512 с.

Онщенко О.В. Сімейне право: навч. посібник. Київ: НАУ-друк, 2009. 111 с.

Ромовська З.В. Сімейний кодекс України : науково-практичний коментар. 3-тє вид., перероб. і допов. Київ: Правова єдність, 2009. 432 с.

Сімейне право: підручник / ред. В.І. Борисова, І.В. Жилінкова; Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". 4-тє вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2012. 320 с.

Хараджа Н. Зміст, структура й ознаки принципів сімейно-правового регулювання: теоретико-правовий аспект. *Підприємництво, господарство і право*. 2011. №4. С. 71–74.

Хараджа Н.В. Метод сімейно-правового регулювання як критерій розмежування сімейних та цивільних правовідносин. *Часопис Київського університету права*. 2010. №1. С. 164–168.

Червоний Ю.С. Поняття предмета і методу сімейного права

України. *Вісник Академії правових наук України*. 2003. №4 (35). С. 157–170.

Шершень Т.В. О праве на семью и принципе приоритета семейного воспитания детей. *Семейное и жилищное право*. 2010. №2. С. 7–13.

Чурпіта Г.В. Захист сімейних прав та інтересів у порядку несповного цивільного судочинства : монографія. Київ, 2016. 434 с.

Явор О.А. Юридичні факти в сімейному праві України: усталені підходи і новітні тенденції : монографія. Харків: Право, 2016. 352 с.

Тема 2. Джерела сімейного права

Питання для самоконтролю

1. Які концепції щодо місця сімейного права в системі галузей права України існують у науці?

2. Поясніть різницю між такими регуляторами сімейних відносин, як закон, договір, звичай, мораль, релігійний канон.

3. Порівняйте терміни «сім'я», «родина», «шлюб».

4. Випишіть 15 прикладів актів сімейного законодавства і розташуйте їх в порядку зменшення юридичної сили.

5. За яких умов для вирішення сімейних спорів може враховуватися звичай національної меншини?

6. У яких випадках застосовується аналогія закону та аналогія права для врегулювання сімейних відносин?

7. Норми яких міжнародно-правових актів підлягають застосуванню до регулювання сімейних відносин в Україні?

8. Дослідіть етапи розвитку сімейного права в країнах ЄС.

Список літератури

1. Конституція України: станом на 1 верес. 2016 р. : відповідає офіц. тексту. Харків: Право, 2016. 82 с.

2. Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989 року (дата набуття чинності для України – 27.09.1991 року). *Зібрання чинних міжнародних договорів України*. 1990. № 1. Ст. 205.
3. Європейська конвенція про здійснення прав дітей від 25.01.1996 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_135 (дата звернення: 15.01.2019).
4. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 року № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21–22. Ст. 135.
5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.
6. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 01.07.2010 р. № 2398-VI. *Голос України* від 27.07.2010 р. № 137
7. Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 15.05.2006 р. № 3. *Вісник Верховного Суду України*. 2006. №7. С.16–20.
8. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Савіни проти України» від 18 грудня 2008 р. (Заява № 39948/06). *Офіційний вісник України*. 2009. № 84. Ст. 2852.
9. Ватрас В.А. Деякі питання застосування статті 8 Сімейного кодексу України. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2004. №3(11). С. 76–80.
10. Дякович М.М. Сімейне право: навч. посібник. Київ: Правова єдність, 2009. 512 с.
11. Лепех С.М. Сімейне право України: навч. посібник. Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2010. 316 с.
12. Оніщенко О.В. Сімейне право: навч. посібник. Київ: НАУ-друк, 2009. 111 с.
13. Ромовська З.В. Сімейний кодекс України: науково-практичний коментар. 3-тє вид., перероб. і допов. Київ: Правова єдність, 2009. 432 с.
14. Сімейне право України : підручник / за ред. С.Б.

Булеци, В.Г. Фазикоша. Київ: Знання, 2015. 375 с.

15. Сімейне право: підручник / ред. В.І. Борисова, І.В. Жилінкова. 4-те вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2012. 320 с.

16. Явор О.А. Юридичні акти в сімейному праві України. *Право і суспільство*. 2015. № 5–2, ч. 3. С. 101–107.

Тема 3. Сімейні правовідносини

Питання для самоконтролю

1. Чим відрізняються сімейні правовідносини від цивільних?
2. Проаналізуйте поняття «сімейні відносини» на основі практики ЄСПЛ.
3. Назвіть і охарактеризуйте окремі види сімейних правовідносин.
4. Випишіть 10 прикладів підстав виникнення, зміни і припинення сімейних правовідносин.
5. Що розуміють під правовими станами?
6. Що розуміють під актами цивільного стану?
7. У чому особливості здійснення сімейних прав і обов'язків?
8. Назвіть особливості право- та дієздатності суб'єктів сімейного права.
9. З'ясуйте ступінь та лінію споріднення між: а) матір'ю і сином; б) двоюрідним дядьком і племінником; в) троюрідним братом і сестрою; г) прадідом і правнуком.
10. Чи застосовується позовна давність до вимог, що випливають із сімейних відносин?

Список літератури

1. Конституція України: станом на 1 верес. 2016 р.: відповідає офіц. тексту. Харків: Право, 2016. 82 с.
2. Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989

року (дата набуття чинності для України –27.09.1991 року). *Зібрання чинних міжнародних договорів України*. 1990. № 1. Ст. 205.

3. Європейська конвенція про здійснення прав дітей від 25.01.1996 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_135 (дата звернення: 15.01.2019).

4. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21–22. Ст. 135.

5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.

6. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 р. № 2866-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 52. Ст. 561.

7. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-П. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 30. Ст. 142.

8. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Служби безпеки України, Державного комітету нафтової, газової та нафтопереробної промисловості України, Міністерства фінансів України щодо офіційного тлумачення положень пункту 6 статті 12 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», частин четвертої і п'ятої статті 22 Закону України «Про міліцію» та частини шостої статті 22 Закону України «Про пожежну безпеку» (справа **про офіційне тлумачення терміна «член сім'ї»**) № 5-рп/99 від 03.06.1999 р. *Офіційний вісник України*. 1999. № 24. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-99>

9. Дзера І. О. Сімейне право України: підручник / за ред. В. С. Гопанчука. Київ: Істина, 2002. 342 с.

10. Дякович М.М. Сімейне право: навч. посібник / М.М.Дякович; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. Київ: Правова єдність, 2009. 512 с.

11. Ромовська З.В. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар. 3-тє вид., перероб. і допов. Київ: Правова єдність, 2009. 432 с.

12. Туманова Л.В. Защита семейных прав в Европейс-

ком суде по правам человека. Москва: Издательский дом «Городец», 2007. 208 с.

13. Явор О.А. Факти-стани в сімейному праві України як елемент фактиного складу. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. Одеса, 2019. С.8–21

Тема 4. Шлюб. Поняття шлюбу та його правова природа

Питання для самоконтролю

1. Який шлюбний вік встановлено в Україні для чоловіків і жінок? Чи має правове значення різниця у віці між нареченими? У якому порядку особі може бути надано право на шлюб до досягнення нею шлюбного віку?

2. Яка згода на укладення шлюбу вважається вільною?

3. Які існують перешкоди до укладення шлюбу?

4. Проаналізуйте «цивільне партнерство»: суб'єкти, порядок укладення й наслідки.

5. Проаналізуйте судову практику ЄСПЛ щодо розуміння права на шлюб.

6. Продовжіть: «Заява про реєстрацію шлюбу подається жінкою та чоловіком до будь-якого державного органу реєстрації актів цивільного стану за .....

7. Продовжіть: «Зарученими вважаються особи, які .....

8. Доповніть: «Як правило шлюб реєструється після спливу ... від дня подання особами заяви про реєстрацію шлюбу».

9. Продовжіть: «Реєстрація шлюбу через представника ...».

10. Дослідіть порядок реєстрації шлюбу в одній з країн ЄС (державу за вибором студента).

Список літератури

1. Конституція України: станом на 1 верес. 2016 р.:

відповідає офіц. тексту. Харків: Право, 2016. 82 с.

2. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 року № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21–22. Ст. 135.

3. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 01.07.2010 р. № 2398-VI. *Голос України* від 27.07.2010. № 137.

4. Про захист суспільної моралі: Закон України від 20.11.2003 року № 1296-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 14. Ст. 192.

5. Про затвердження Порядку здійснення добровільного медичного обстеження наречених: Постанова Кабінету Міністрів України від 16.11.2002 року № 1740. *Офіційний Вісник України*. 2002. № 47. Ст. 2128.

6. Про затвердження Порядку ведення Державного реєстру актів цивільного стану громадян: Постанова Кабінету Міністрів України від 22.08.2007 р. № 1064. *Офіційний Вісник України*. 2007. № 65. Ст. 2516.

7. Про затвердження Правил внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання: Наказ Міністерства юстиції України від 12.01.2011 р. № 96/5. *Офіційний Вісник України*. 2011. № 4. Т. 2. Ст. 939.

8. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 21.12.2007 р. *Вісник Верховного Суду України*. 2008. №1.

8. Борисова В. І. Шлюб, умови його дійсності та недійсності за законодавством України. *Сучасні проблеми приватного права*: зб. наук. пр., присвяч. 80-ій річниці з Дня народж. Я. М. Шевченко. Кам'янець-Подільський: Рута, 2012. С. 9–24.

9. Давидова Н. О. Інститу шлюбу в американському праві. *Форум права*. 2012. № 1. С. 228–233.

10. Дякович М. М. Сімейне право : навч. посібник. Київ: Правова єдність, 2009. 512 с.

11. Липець Л. В. Врегулювання шлюбних та подібних відносин законом та договором : автореф. ... дис. канд. юрид.

наук: 12.00.03. Київ, 2009. 20 с.

12. Менджул М. В. Надання права на шлюб особам, що не досягли шлюбного віку: окремі проблеми. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2013. № 2 (14). С. 149–157.

13. Змієвець С. Проблеми легалізації одностатевих шлюбів / С. Змієвець. *Юридичний журнал*. 2009. №7. С.42–45.

14. Митрофанова О. Правове регулювання фактичних шлюбних відносин. *Юридичний журнал*. 2008. №7. С.76–81.

15. Райчук А. Основні сучасні тенденції розвитку законодавства розвинених країн у сфері припинення шлюбу. *Право України*. 2008. № 9. С.130–35.

16. Фурса С., Драгневич Л. Поняття сім'ї, родини і фактичних шлюбних відносин. *Юридична Україна*. 2003. № 1.

Тема 5. Порядок укладення шлюбу в доктрині сімейного права. Недійсність шлюбу: проблеми теорії та практики

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення поняття «недійсність шлюбу».
2. Наведіть обставини, за наявності яких шлюб є недійсним, шлюб визнається судом недійсним, шлюб може бути визнаний недійсним?
3. У якому порядку підтверджується недійсність шлюбу державними органами реєстрації актів цивільного стану, шлюб визнається судом недійсним?
4. Які правові наслідки недійсності шлюбу?
5. Чим відрізняються недійсний і неукладений шлюб?
6. Дайте визначення поняття і назвіть підстави припинення шлюбу. Яке співвідношення понять «припинення» і «розірвання» шлюбу? Чи передбачена законодавством реєстрація припинення шлюбу в разі смерті чи оголошення померлим одного із подружжя?
7. За яких умов розірвання шлюбу здійснюється в органах державної реєстрації актів цивільного стану?

8. Коли розірвання шлюбу відбувається в суді?
9. У яких випадках розірвання шлюбу визнається фіктивним?
10. Що таке відновлення шлюбу?
11. Які правові наслідки припинення шлюбу настають в разі його розірвання?
12. У яких випадках встановлюється режим окремого проживання подружжя? Які правові наслідки встановлення режиму окремого проживання подружжя?

Список літератури

1. Конституція України: станом на 1 верес. 2016 р.: відповіді офіц. тексту. Харків: Право, 2016. 82 с.
2. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21–22. Ст. 135.
3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40–42. Ст. 492.
4. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 01.07.2010 р. № 2398-VI. *Голос України* від 27.07.2010. № 137.
5. Про затвердження Порядку ведення Державного реєстру актів цивільного стану громадян: Постанова Кабінету Міністрів України від 22.08.2007 р. № 1064. *Офіційний Вісник України*. 2007. № 65. Ст. 2516.
6. Про затвердження Правил державної реєстрації актів громадянського стану в Україні: наказ Міністерства юстиції України від 18.10.2000 р. № 52/5. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0719-00> (дата звернення: 16.01.2019).
7. Про затвердження Правил внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання: Наказ Міністерства юстиції України від 12.01.2011 р. № 96/5. *Офіційний вісник України*. 2011. № 4. Т. 2. Ст. 939.
8. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя:

Постанова Пленуму Верховного Суду України від 21.12.2007 р. *Вісник Верховного Суду України*. 2008. №1.

9. Глиняна К. М. Правове регулювання розлучення за сімейним законодавством України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03. Одеса, 2006. 20 с.

10. Жилинкова И. В. Расторжение брака. Харьков : Ксилон, 2006. 88с.

11. Ромовська З.В. Сімейний кодекс України : науково-практичний коментар. 3-тє вид., перероб. і допов. Київ: Правова єдність, 2009. 432 с.

12. Сімейне право: підручник / ред. В.І.Борисова, І.В.Жилінкова. 4-тє вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2012. 320 с.

13. Чернега В.М. Принцип одношлюбності та контрапності як наскрізна ідея українського сімейного права. *Держава і право*. 2012. Вип. 57. С. 382–387.

14. Явор О.А. Недійсний шлюб як дефектний юридичний факт. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 6. С. 116–119. URL : http://www.pap.in.ua/6_2014/36pdf.

15. Явор О.А. Дефектні юридичні факти в сімейному праві. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2014. № 4. С. 82–89.

Тема 6. Особисті немайнові та майнові правовідносини подружжя в доктрині сімейного права та судовій практиці

Питання для самоконтролю

1. Назвіть види особистих немайнових прав. Дайте їм правову характеристику.

2. У чому виражається зміст права на материнство і батьківство?

3. В яких випадках у подружжя виникає право на вибір або зміну прізвища?

4. Як реалізується право на свободу й особисту недото-

рканність у сфері сімейних відносин?

5. Назвіть види майнових правовідносин подружжя.

6. Дайте визначення поняття правового режиму майна подружжя. Як співвідносяться законний і договірний режим майна подружжя?

7. Яке майно належить до особистої приватної власності кожного з подружжя?

8. Поясніть сутність презумпції спільності майна подружжя. З якого моменту виникає право спільної власності? Яке майно належить до об'єктів спільної сумісної власності?

9. Який порядок поділу майна подружжя в добровільному порядку і за рішенням суду?

10. У чому полягає особистий характер аліментних зобов'язань подружжя?

11. Назвіть загальні підстави виникнення аліментних зобов'язань подружжя.

Список літератури

1. Конституція України: станом на 1 верес. 2016 р.: відповідає офіц. тексту. Харків: Право, 2016. 82 с.

2. Конвенція про визнання і виконання рішень стосовно зобов'язань про утримання від 02.10.1973. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/973_001 (дата звернення: 16.01.2019).

3. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21–22. Ст. 135.

4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням приватного підприємства „ІКІО“ щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 61 Сімейного кодексу України № 1-8/2012 від 19 вересня 2012 року. *Офіційний вісник України*. 2012. № 75. Ст. 3038.

5. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 21.12.2007 р.

Вісник Верховного Суду України. 2008. №1.

6. Жилинкова І. В. Брачний договір. Харків : Ксилон, 2005. 174 с.

7. Жилинкова І. В. Правовий режим имущества членів сім'ї: монографія. Харків: Ксилон, 2000. 398 с.

8. Жилинкова І. В. Проблеми правового режиму майна членів сім'ї: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.03. Харків, 2000. 39 с.

9. Калітенко О. М. Особисті відносини подружжя та відносини подружжя стосовно їх майна: автореф. ... дис. канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2001. 20 с.

10. Левківський Б. К. Особисті немайнові права та обов'язки членів сім'ї: автореф. ... дис. канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ. 20 с.

11. Лепех С. М. Сімейне право України : навч. посібник. Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2010. 316 с.

12. Липець Л. В. Особисті немайнові відносини подружжя як можливий об'єкт шлюбного договору. *Право України*. 2009. № 1. С. 130–140.

13. Менджул М. В. До проблеми принципу рівності в правовому регулюванні сімейних відносин. *Закарпатські правові читання*: матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених та студентів (м. Ужгород, 25–26 квітня 2013 р.). Ужгород, 2013. С. 243–245.

14. Новохатська Я. В. Правове регулювання майнових відносин подружжя (порівняльно-правовий аспект) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2006. 20 с.

15. Сімейне право України : підручник / за ред. С.Б. Булеци, В.Г. Фазикоша. Київ: Знання, 2015. 375 с.

16. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту). Хмельницький: Вид-во Хмельниц. ун-ту управління та права, 2007. 626 с.

17. Ульяненко О. О. Шлюбний договір у сімейному праві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / Київ, 2003. 22 с.

18. Явор О. А. Види юридичних фактів: аналіз сімей-

ного законодавства України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. № 6–2. С. 85–88. Серія «Юридичні науки».19.

19. Надьон В. В. Обов'язки подружжя, що виникають при укладенні правочину (договору). *Ефективність норм права*. Зб. наук. праць: матер. VII Міжнар. наук.-практ. конф. (17 лист. 2016 р. м. Київ. Київ. 2016. С. 320–324.

20. Надьон В. В. Обов'язки подружжя, що виникають з приводу спільної сумісної власності. *Проблеми законності*. Вип. 132. 2016. С. 46

21. Надьон В. В. Аналіз статті 65 Сімейного кодексу України. *Актуальні проблеми приватного права*: матер. Наук.-практ. конф., присвяч. 94-й річниці з дня народження д-ра юрид. наук, проф., член-кор. АН УРСР В. П. Маслова (19 лют. 2016 р., м. Харків). Харків: Право, 2016. С. 125–128.

Тема 7. Договірне регулювання сімейних відносин. Поняття й порядок укладення шлюбного договору в доктрині сімейного права

Питання для самоконтролю

1. Визначте правову природу договірному регулювання відносин подружжя.

2. Які види договорів подружжя Ви знаєте?

3. Визначте особливості поділу спільного й роздільного майна подружжя.

4. У яких випадках приватна власність одного із подружжя може перетворитися на спільну сумісну власність подружжя?

5. Назвіть наслідки неподільності речі в разі поділу майна подружжям.

6. Визначте зміст і форму шлюбного договору.

7. Назвіть строки дії шлюбного договору.

8. Чи можлива зміна умов шлюбного договору?

9. Які три групи правових норм визначають порядок

надання подружжям взаємного утримання?

10. Підготуйте проект шлюбного договору.

11. Підготуйте проект договору утримання одного із подружжя.

Список літератури

1. Конституція України: станом на 1 верес. 2016 р.: відповідає офіц. тексту. Харків: Право, 2016. 82 с.

2. Конвенція про визнання і виконання рішень стосовно зобов'язань про утримання від 02.10.1973. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/973_001 (дата звернення: 16.01.2019).

3. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 року № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21–22. Ст. 135.

4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням приватного підприємства „ІКІО“ щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 61 Сімейного кодексу України № 1-8/2012 від 19 вересня 2012 року. *Офіційний вісник України*. 2012. № 75. Ст. 3038.

5. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 21.12.2007 р. *Вісник Верховного Суду України*. 2008. №1.

6. Борисова В. І. Договір у сімейно-правовій сфері. *Актуальні проблеми приватного права: договір як правова форма регулювання приватних відносин*: матеріали Наук.-практ. конф., присвяченої 95-й річниці з дня народження В. П. Маслова (м. Харків, 17 лютого 2017 р.). С. 12–15.

7. Жилинкова И. В. Брачный договор. Харьков: Ксилон, 2005. 174 с.

8. Жилинкова И .В. Правовой режим имущества членов семьи: монографія. Харьков: Ксилон, 2000. 398 с.

9. Жилинкова И. В. Проблемы правового режима майна членів сім'ї: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: спец.

12.00.03. Харків, 2000. 39 с.

10. Жилинкова І. В. Правовий режим имущества членів сім'ї: монографія. Харків: Ксилон, 2000. 398 с.

11. Калітенко О. М. Особисті відносини подружжя та відносини подружжя стосовно їх майна: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2001. 20 с.

12. Сімейне право України : підручник / за ред. С.Б. Булеци, В.Г. Фазикоша. Київ: Знання, 2015. 375 с.

13. Ульяненко О. О. Шлюбний договір у сімейному праві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2003. 22 с.

14. Надьон В. В. Укладення договору одним із подружжя без належної згоди другого. *Вісник південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2019. № 18. С. 51–58.

15. Надьон В. В. Розпорядження майном одним із подружжя, що є об'єктом права спільної сумісної власності. *Спогади про Людину, Вченого, Науковця (до 60-річчя від Дня народження професора Ірини Володимирівни Жилинкової)* / за заг. ред. Р. О. Стефанчука. Харків: Право, 2019. С. 157–165.

16. Явор О. А. Договір як юридичний факт у сімейному праві. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 4. С. 123–132.

Тема 8. Визначення походження дітей. Загальні підстави виникнення прав й обов'язків батьків і дітей

Питання для самоконтролю

1. Укажіть підстави виникнення прав й обов'язків батьків і дітей.

2. Як визначається батьківство щодо дитини, народженої в шлюбі?

3. Як визначається батьківство щодо дитини, народженої в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій?

4. У яких випадках батьківство встановлюється в судовому порядку?
5. Хто може бути ініціатором порушення цих справ?
6. Які обставини є підставою оспорування батьківства?
7. У який строк мають бути заявлені позови про оспорування батьківства?
8. За яких умов факт батьківства встановлюється судом?

Список літератури

1. Конституція України: станом на 1 верес. 2016 р.: відповідає офіц. тексту. Харків: Право, 2016. 82 с.
2. Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989 (дата набуття чинності для України –27.09.1991 року). *Зібрання чинних міжнародних договорів України*. 1990 р. № 1. Ст. 205.
3. Конвенція про визнання і виконання рішень стосовно зобов'язань про утримання від 02.10.1973. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/973_001
4. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21–22. Ст. 135.
5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.
6. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 30. Ст. 142.
7. Про попередження насильства в сім'ї: Закон України від 15.11.2001 р. № 2789-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 10. Ст. 70.
8. Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів Постанова Пленуму Верховного Суду України від 15.05.2006 р. *Вісник Верховного Суду України*. 2006. № 7.
9. Кириченко К. А. Приобретение родительского статуса в отношении детей, зачатых с помощью искусственного оплодотворения, в однополых семьях: сравнительно-правовое исследование. *Известия вузов. Правоведение*. 2011. № 4. С. 89–110.

10. Пчелинцева Л. М. Семейное право России : учебник. 6-е изд., перераб. Москва : Норма, 2009. 720 с.

11. Дякович М. М. Сімейне право : навч. посіб. Київ : Прав. єдність, 2009. 512 с.

12. Гонгало Б. М., Крашенинников П. В., Михеева Л. Ю., Рузакова О. А. Семейное право : учебник / под ред. П. В. Крашенинникова. Москва : Статут, 2007. 302 с.

13. Про затвердження Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні : наказ М-ва юстиції України від 18.10.2000 № 52/5 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-00>.

14. Литвиненко Л. Ю. Законодавчі зміни у порядку підтвердження факту народження дитини. URL: <http://www.minjust.gov.ua/38040>

15. Про затвердження Порядку підтвердження факту народження дитини поза закладом охорони здоров'я : постанова Кабінету Міністрів України від 09.01.2013 р. № 9. БД «Законодавство України». ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/9-2013-п>

16. Про державну реєстрацію актів цивільного стану : закон України від 01.07.2010 р. № 2398-VI. БД «Законодавство України». ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2398-17>

17. Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні : наказ М-ва охорони здоров'я України від 09.09.2013 р. № 787. БД «Законодавство України». ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1697-13>

18. Айвар Л. К. Правовое положение суррогатного материнства в России. Пробелы законодательства. *Юридический мир*. 2006. № 2. С. 28–35.

19. Гражданское и торговое право капиталистических государств : учебник. 3-е изд., перераб. и доп. Москва : Международ. отношения, 1993. 560 с.

21. Рішення Малиновського районного суду міста Одеси від 7 лют. 2011 р., спр. № 1519/2-1864/11. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/>

Review/13787648

22. Пуздренко М. Через 10 років медсестра зізналась, що двох новонароджених дівчаток підмінили... 33 канал. 14 черв. 2006 р. URL: <http://old.33kanal.com/2006/06-25-10.php>.

23. Суд заставил матерей поменяться детьми // Комсомольская правда : сайт. 20 апр. 2009 г. URL: <http://www.kp.ru/daily/24280.5/475919>

24. Тріпунський Г. Я. Процесуальні особливості розгляду спорів, які зв'язані з виникненням, здійсненням та зміною особистих немайнових правовідносин між батьками та дітьми : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2007. 227 с.

25. Красицька Л. В. Визначення походження дитини від матері. *Вісник ХНУВС*. № 3 (78). 2017. С.172-180.

26. Майданик Р. Договір про сурогатне материнство за українським правом: питання теорії та практики. *Право України*. 2012. №9. С. 215–225.

27. Явор О. А Правові аспекти сурогатного материнства *Університетські наукові записки*. Ужгород. 2012. № 4. С.127–133.

Тема 9. Аліментні правовідносини батьків щодо дітей

Питання для самоконтролю

1. Який порядок відрахування аліментів на дитину за ініціативою платника?

2. У якому розмірі стягують аліменти на дітей?

3. Які обставини є підставами для зменшення розміру аліментів на дітей?

4. Які підстави звільнення батьків від обов'язку утримувати дитину?

5. Визначте суб'єктний склад договору про припинення права на аліменти на дитину у зв'язку з набуттям права власності на нерухоме майно

6. Які підстави й міри відповідальності передбачені законодавством за невиконання обов'язків щодо утримання?

7. Назвіть підстави припинення обов'язку батьків щодо

утримання дитини.

Список літератури

1. Конституція України: станом на 1 верес. 2016 р.: від-
повідає офіц. тексту. Харків: Право, 2016. 82 с.

2. Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989 року
(дата набуття чинності для України –27.09.1991 року). Зібрання
чинних міжнародних договорів України. 1990 р. № 1. Ст. 205.

3. Конвенція про визнання і виконання рішень стосовно
зобов'язань про утримання від 02.10.1973 р. URL:
http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/973_00.

5. Конвенція про юрисдикцію, право, що застосовуєть-
ся, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської
відповідальності та заходів захисту дітей від 19.10.1996 р. URL:
http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/973_002

6. Європейська конвенція про здійснення прав дітей від
25.01.1996 р. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_135

7. Конвенція про контакт з дітьми від 15.05.2003 р. URL:
http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_659

8. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III.
Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21–22. Ст. 135.

9. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року № 435-
IV. *Відомості 10. Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст.
356.

11. Про охорону дитинства: Закон України від
26.04.2001 р. № 2402-III. *Відомості Верховної Ради України*.
2001. № 30. Ст. 142.

12. Про попередження насильства в сім'ї: Закон України
від 15.11.2001 р. № 2789-III . *Відомості Верховної Ради Украї-
ни*. 2002. № 10. Ст. 70.

13. Про застосування судами окремих норм Сімейного
кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материн-
ства та стягнення аліментів: Постанова Пленуму Верховного
Суду України від 15.05.2006 р. *Вісник Верховного Суду України*.
2006. № 7.

14. Про практику застосування судами законодавства
при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поно-

влення батьківських прав: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30.03.2007 р. *Вісник Верховного Суду України*. 2007. № 5.

15. Гопанчук В. С. Позбавлення батьківських прав: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 1991. 19 с.

16. Гузь Л. Є. Захист прав та інтересів дітей (правовий аспект). Харків: Фактор, 2011. 464 с.

17. Жилинкова И.В. Правовой режим имущества членов семьи: монография. Харьков: Ксилон, 2000. 398 с.

18. Захист прав дітей у цивільному судочинстві. Судові рішення : практич. посібник. Київ: Знання України, 2012. 199 с.

19. Майданик Р.А. Договори про утримання подружжя та дітей. Аномалії в цивільному праві України: навч.-практич. посібник / відп. ред. Р.А.Майданик. Київ: Юстініан, 2007. 912 с.

20. Красицька Л. В. Про деякі питання стягнення аліментів. Восьмі юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвяч. пам'яті Є. В. Васьковського: матеріали Міжнар. наук.-практич. конф. (Одеса, 18 травня 2018 р.) / упоряд. і відповід. ред. І. С. Канзафарова. Одеса: Астропринт, 2018. С. 100–104.

21. Красицька Л.В. Визнання батьківства за рішенням суду. *Юридична Україна*. 2008. №6. С.42-48.

22. Майданик Р. Договір про сурогатне материнство за українським правом: питання теорії та практики. *Право України*. 2012. №9. С. 215–225.

23. Сапейко Л. В. Аліменти дітям та батькам: монографія / Л.В. Сапейко, В.А. Кройтор. Харків: Еспада, 2008. 160 с.

Тема 10. Форми влаштування дітей - сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування

Питання для самоконтролю

1. Складіть порівняльну таблицю підстав та правових наслідків встановлення та припинення опіки і піклування.

2. Проаналізуйте рішення ЄСПЛ «Савіні проти України»

ни» від 18 грудня 2008 р.

3. Які організаційно-правові заходи запроваджено в Україні для впорядкування процедури усиновлення?

4. Які вимоги передбачає чинне законодавство до усиновлювача?

5. У чому полягає різниця між скасуванням усиновлення та визнанням усиновлення недійсним?

6. У якому порядку розглядаються справи про усиновлення, про скасування усиновлення та визнання усиновлення недійсним?

7. Визначте правові наслідки скасування усиновлення та визнання усиновлення недійсним.

8. Над ким може бути встановлена опіка й піклування?

9. Охарактеризуйте порядок встановлення опіки й піклування над дітьми.

10. Охарактеризуйте правове регулювання патронату.

11. У чому сутність фактичного виховання?

12. Назвіть особливості утворення прийомної сім'ї.

13. Назвіть особливості утворення дитячого будинку сімейного типу.

14. Дослідіть історію становлення законодавства про усиновлення в Україні та странах ЄС.

Список літератури

1. Конституція України: станом на 1 верес. 2016 р.: відповідає офіц. тексту. Харків: Право, 2016. 82 с.

2. Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989 року (дата набуття чинності для України –27.09.1991 року). Зібрання чинних міжнародних договорів України. 1990 р. № 1. Ст. 205.

3. Європейська конвенція про здійснення прав дітей від 25.01.1996 р. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_135 (дата звернення: 16.01.2019).

4. Європейська конвенція про визнання та виконання рішень стосовно опіки над дітьми та про поновлення опіки над дітьми від 20.05.1980. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_327 (дата звернення: 16.01.2019).

5. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21–22. Ст. 135.

6. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40–42. Ст. 492.

7. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремого положення частини другої статті 211 Сімейного кодексу України (справа про різницю у віці між усиновлювачем та дитиною) № 3-рп/2009 від 03.02.2009 р. *Офіційний вісник України*. 2009. № 11. Ст. 341.

8. Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.04.2002 р. № 564. *Офіційний вісник України*. 2002. № 18. Ст. 925.

9. Про затвердження Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 р. № 866. *Офіційний вісник України*. 2008. № 76. Ст. 2561.

10. Про затвердження Типового положення про комісію з питань захисту прав дитини: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 р. № 866. *Офіційний вісник України*. 2008. № 76. Ст. 2561.

11. Про затвердження Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених: Постанова Кабінету Міністрів України від 08.10.2008 року № 905. *Офіційний Вісник України*. 2008. № 79. Ст. 2660.

12. Про затвердження Переліку захворювань, за наявності яких особа не може бути усиновлювачем: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 20.08.2008 р. № 479. *Офіційний вісник України*. 2008. № 82. Ст. 2784.

13. Про затвердження Переліку захворювань, які дають право на усиновлення хворих дітей без дотримання строків перебування на обліку в центральному органі виконавчої влади,

до повноважень якого належать питання усиновлення та захисту прав дітей, а також до досягнення дитиною п'яти років: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 27.12.2011 р. № 973. *Офіційний вісник України*. 2012. № 19. Ст. 89.

14. Про затвердження Порядку вибуття дітей із закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, й соціального захисту дітей, до сімейних форм виховання: наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України від 02.02.2007 р. № 302/80/49. *Офіційний вісник України*. 2007. № 17. Ст. 685.

15. Про порядок та умови прийому громадян України, які проживають за межами України, та іноземців, які бажають усиновити дитину в Україні, для подання ними справ: наказ Міністерства соціальної політики від 17.11.2011 р. № 445. *Офіційний вісник України*. 2011. № 97. Ст. 183.

16. Про затвердження Правил опіки та піклування: наказ Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Міністерства освіти України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства праці та соціальної політики України від 26.05.1999 р. № 34/166/131/88. *Офіційний вісник України*. 1999. № 26.

16. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Савіни проти України» від 18 грудня 2008 р. (Заява № 39948/06). *Офіційний вісник України*. 2009. № 84. Ст. 2852.

17. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30.03.2007 р. *Вісник Верховного Суду України*. 2007. № 5.

18. Борисова В. І. Правова природа договору про патронат над дитиною. *Проблеми подальшого вдосконалення приватноправових механізмів набуття, передачі, здійснення та захисту суб'єктивних цивільних прав*: матеріали Наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті професора Азімова Чингізхана Нуфатовича (Харків, 19 грудня 2018 року). Харків, 2018. С. 14–22.

19. Д'ячкова Н. А. Опіка як спосіб охорони майнових

прав фізичних осіб: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Київ, 2006. 21 с.

19. Михеева Л.Ю. Опека и попечительство: Теория и практика / под ред. Р.П.Мананковой. Москва: Волтерс Клувер, 2004. 368 с.

20. Морозова С.Є. Розвиток опіки та піклування у цивільному законодавстві. *Еволюція цивільного законодавства України: проблеми теорії і практики* : кол. монографія. Київ: Юридична думка, 2007. 340 с.

21. Явор О.А. Юридичні акти в сімейному праві України. *Право і суспільство*. 2015. № 5–2, ч. 3. С. 101–107.

22. Явор О.А. Адаптація сімейного права України до стандартів європейського правового простору: значення для теорії юридичних фактів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2015. Вип. 34, т. 1. С. 134–137.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З НАПИСАННЯ РЕФЕРАТУ

Написання реферату є необхідною складовою навчального процесу, яка дає змогу студентові проявити свої творчі здібності у сфері проведення самостійних досліджень із теоретичних і практичних проблем сімейного права.

Метою написання реферату є організація науково-дослідницької роботи студентів із врахуванням певних вимог, а саме:

а) системно і творчо, коректно і критично осмислювати існуючі погляди науковців на окремі теоретичні й практичні проблеми сімейного права;

б) самостійно знаходити шляхи вирішення проблем сімейного права, виходячи із сучасного стану законодавства й практики його застосування;

в) системно і комплексно аналізувати правові норми, що регулюють сімейні правовідносини;

г) робота повинна носити творчий характер і відобразити додержання етичних норм проведення наукових досліджень, тобто бути забезпеченою науковим апаратом (посилання, наведення цитат, вказівка на джерела використовуваних у роботі таблиць, схем, статистичних даних тощо);

д) робота має бути оформлена відповідно до визначених вимог, своєчасно здана на кафедру науковому керівникові.

Реферат виконується згідно із запропонованою тематикою. Студент може запропонувати свій варіант теми реферату, погодивши з викладачем. Після вивчення необхідної літератури, підбору матеріалів законодавства й судової практики студент складає орієнтовний план роботи, студент також може запропонувати свій варіант плану. При цьому слід звернути увагу на дві обставини: по-перше, запропонований студентом план повинен забезпечити повне розкриття обраної теми; по-друге, план не може бути надто детальним і включення до нього додаткових питань не має призвести до надмірного збільшення обсягу роботи або відхилення від її теми.

Реферат повинен включати:

- назву і зміст роботи;
- вступ, у якому визначається актуальність проблеми, мета й завдання дослідження;
- основну частину, в якій висвітлюються головні проблеми і ступінь їх дослідження, наводиться аналіз судової практики;
- висновки, в яких визначаються основні підсумки дослідження;
- список використаних джерел.

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ

1. Диспозитивний та імперативний методи регулювання в сімейному праві.
2. Принцип державної охорони сім'ї, дитинства, материнства і батьківства.
3. Принцип рівності учасників сімейних відносин.
4. Принцип обмеженого характеру правового регулювання сімейних відносин.
5. Принцип недопустимості державного або будь-якого іншого втручання в сімейне життя.
6. Принцип договірного регулювання сімейних відносин.
7. Принцип пріоритету сімейного виховання.
8. Принцип пріоритету урахуванням інтересів дитини, непрацездатних членів сім'ї.
9. Принцип гарантування судового захисту прав кожному учаснику сімейних відносин.
10. Принцип справедливості в регулюванні сімейних відносин.
11. Принципи добросовісності й розумності в регулюванні сімейних відносин.
12. Регулювання сімейних відносин відповідно до моральних засад суспільства.
13. Міжнародні договори України в системі сімейного законодавства.
14. Переваги й межі договірного регулювання сімейних відносин.
15. Звичай як джерело сімейного права в Україні.
16. Соціальні регулятори сімейних відносин (традиції, положення канонічного права, моральні засади суспільства).
17. Рішення ЄСПЛ як джерело сімейного права.
18. Межі здійснення сімейних прав.
19. Самозахист сімейних прав.
20. Позовна давність у сімейному праві України та країнах ЄС.

21. Історичні форми сім'ї й шлюбу.
22. Особливості розвитку сімейного права Лівобережної та Правобережної України в дорадянський період.
23. Історичний розвиток законодавства про шлюб і сім'ю в радянський період.
24. Розвиток сімейного законодавства в незалежній Україні.
25. Право на шлюб у практиці ЄСПЛ.
26. Зміст принципу добровільності укладення шлюбу.
27. Шлюбний вік: порівняльний аналіз законодавства України й ЄС.
28. Право на материнство і батьківство.
29. Презумпція спільності майна подружжя.
30. Особливості звернення стягнення на майно, що є у спільній власності подружжя.
31. Переваги договірного регулювання правовідносин між подружжям щодо майна.
32. Поняття і правова природа шлюбного договору: порівняльний аналіз законодавства України й ЄС.
33. Поняття й види зобов'язань з утримання.
34. Розмір аліментів і види доходів, які враховуються при визначенні розміру аліментів.
35. Права й обов'язки подружжя щодо утримання: порівняльний аналіз законодавства України й ЄС.
36. Фіктивні шлюби і фіктивні розлучення.
37. Поняття й підстави припинення шлюбу: порівняльний аналіз законодавства України й ЄС.
38. Інститут сепарації (окремого проживання подружжя).
39. Зобов'язання з утримання жінки і чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою, але проживають однією сім'єю.
40. Правила реєстрації народження дитини: порівняльний аналіз законодавства України й ЄС.
41. Презумпції батьківства і материнства.
42. Принцип рівності прав і обов'язків батьків і дітей.
43. Визначення походження дитини, батьки якої не перебувають у шлюбі між собою.

44. Визначення походження дитини, народженої в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій.
45. Поняття й види особистих немайнових прав і обов'язків батьків і дітей.
46. Права й обов'язки батьків щодо виховання дітей, захисту їх прав та інтересів.
47. Право батьків на відібрання дитини від інших осіб.
48. Підстави виникнення зобов'язань з утримання батьками дітей і повнолітніх непрацездатних синів, дочок.
49. Спори батьків щодо виховання дітей, визначення місця проживання дітей.
50. Позбавлення батьківських прав: підстави, порядок і правові наслідки.
51. Підстави виникнення права на утримання дитини в інших родичів.
52. Умови, порядок і правові наслідки усиновлення: порівняльний аналіз законодавства України й ЄС.
53. Особливості усиновлення повнолітніх осіб: порівняльний аналіз законодавства України й ЄС.
54. Особливості судового розгляду справ про усиновлення.
55. Таємниця усиновлення: порівняльний аналіз законодавства України й ЄС.
56. Правові наслідки усиновлення: порівняльний аналіз законодавства України й ЄС.
57. Відповідальність батьків за неналежне виховання дітей.
58. Сімейно-правова відповідальність.
59. Правовідносини батьків і дітей щодо майна.
60. Аліментні правовідносини батьків і дітей.
61. Усиновлення за законодавством України.
62. Патронат над дітьми.
63. Правове регулювання опіки й піклування
64. Дитячий будинок сімейного типу як форма влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування.
65. Прийомна сім'я як форма влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування.

ОРІЄНТОВНІ ПИТАННЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАТЬ СТУДЕНТІВ

1. Поняття «сімейне право».
2. Предмет сімейного права.
3. Метод сімейного права.
4. Принципи сімейного права.
5. Система сімейного права.
6. Місце сімейного права у правовій системі України.
7. Поняття й функції сім'ї.
8. Етапи розвитку сімейного права.
9. Історія становлення сімейного законодавства України.
10. Поняття й види джерел сімейного права України.
11. Звичай як джерело сімейного права в Україні.
12. Договір як регулятор сімейних правовідносин.
13. Конституція України в системі джерел сімейного законодавства.
14. Сімейний кодекс України – основне джерело сімейного законодавства України.
15. Цивільний кодекс України в системі сімейного законодавства.
16. Міжнародні договори України в системі сімейного законодавства.
17. Рішення ЄСПЛ як джерело сімейного права в Україні.
18. Поняття й види сімейних правовідносин.
19. Підстави виникнення, зміни і припинення сімейних правовідносин.
20. Суб'єкти сімейних правовідносин.
21. Здійснення сімейних прав і виконання сімейних обов'язків.
22. Захист сімейних прав та інтересів.
23. Строки у сімейному праві України.
24. Застосування позовної давності до сімейно-правових спорів.
25. Поняття «шлюб» та його правова природа.
26. Умови укладення шлюбу.

27. Зміст принципу добровільності укладення шлюбу.
28. Зобов'язання наречених у разі відмови від вступу в шлюб.
29. Перешкоди до укладення шлюбу.
30. Порядок укладення шлюбу.
31. Державна реєстрація шлюбу та її правове значення.
32. Поняття й ознаки особистих немайнових прав подружжя.
33. Принцип рівності у правовому регулюванні особистих немайнових прав і обов'язків подружжя.
34. Види особистих немайнових прав подружжя.
35. Загальна характеристика особистих немайнових прав і обов'язків подружжя.
36. Право на материнство і батьківство.
37. Право подружжя на фізичний та духовний розвиток.
38. Право подружжя на зміну прізвища.
39. Гарантії особистих немайнових прав подружжя, встановлені сімейним законодавством України.
40. Загальна характеристика майнових правовідносин подружжя.
41. Законний та договірний правові режими майна подружжя.
42. Право особистої приватної власності дружини і чоловіка.
43. Правовий режим спільного майна подружжя.
44. Здійснення подружжям права спільної сумісної власності.
45. Укладення подружжям договорів між собою, а також з іншими особами щодо спільного майна.
46. Поділ спільного майна подружжя.
47. Правовий режим майна чоловіка і жінки, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою.
48. Поняття та правова природа шлюбного договору.
49. Сторони, порядок укладення і форма шлюбного договору.
50. Зміст шлюбного договору.
51. Підстави, порядок і правові наслідки розірвання

шлюбного договору.

52. Поняття, особливості й види зобов'язань з утримання.

53. Загальні і спеціальні підстави виникнення зобов'язань подружжя з утримання.

54. Припинення зобов'язань подружжя з утримання.

55. Договори подружжя про надання утримання, про припинення зобов'язань з утримання.

56. Поняття й правова природа недійсності шлюбу.

57. Підстави недійсності шлюбу.

58. Визнання шлюбів недійсними судом.

59. Порядок анулювання актового запису про шлюб і визнання шлюбу недійсним.

60. Правові наслідки недійсності шлюбу.

61. Визнання шлюбу неукладеним.

62. Поняття та підстави припинення шлюбу.

63. Розірвання шлюбу в судовому порядку.

64. Розірвання шлюбу в адміністративному порядку.

65. Розірвання шлюбу за заявою одного з подружжя.

66. Порядок прийняття, розгляду заяви про розірвання шлюбу, винесення постанови органом реєстрації актів цивільного стану. Визнання розірвання шлюбу фіктивним.

67. Правове значення реєстрації розірвання шлюбу.

68. Поновлення шлюбу після його розірвання.

69. Правові наслідки припинення шлюбу.

70. Підстави, порядок встановлення та припинення сепарації.

71. Правові наслідки встановлення режиму окремого проживання подружжя.

72. Походження як підстава виникнення правовідносин між батьками й дітьми.

73. Визначення походження дитини від батьків, які перебувають у шлюбі між собою.

74. Визначення походження дитини, батьки якої не перебувають у шлюбі між собою.

75. Визначення походження дитини, народженої в ре-

зультаті застосування допоміжних репродуктивних технологій.

76. Підстави, суб'єкти і порядок судового визнання батьківства.

77. Оспорювання запису про батьківство (материнство).

78. Поняття й види особистих немайнових прав і обов'язків батьків і дітей

79. Загальна характеристика особистих немайнових прав і обов'язків батьків і дітей.

80. Здійснення батьківських прав і виконання батьківських обов'язків.

81. Особливості реалізації прав і виконання обов'язків неповнолітніми батьками.

82. Роздільне і спільне сумісне майно батьків і дітей.

83. Особливості управління майном дітей. Використання доходу від майна дітей.

84. Аліментні правовідносини батьків і дітей.

85. Обов'язок батьків утримувати повнолітніх дітей та його виконання.

86. Припинення обов'язку батьків утримувати дитину.

87. Обов'язок повнолітніх дітей утримувати батьків та його виконання.

88. Підстави, порядок і правові наслідки позбавлення батьківських прав.

89. Поновлення батьківських прав.

90. Підстави, порядок і правові наслідки відібрання дітей без позбавлення батьківських прав.

91. Особисті немайнові правовідносини інших членів сім'ї та родичів.

92. Майнові правовідносини інших членів сім'ї та родичів.

93. Поняття і сутність усиновлення.

94. Умови й порядок усиновлення.

95. Підстави, порядок і правові наслідки визнання усиновлення недійсним.

96. Підстави, порядок і правові наслідки скасування усиновлення.

97. Поняття і значення опіки й піклування над дітьми.

98. Порядок встановлення опіки (піклування).
99. Права дитини, над якою встановлено опіку або піклування.
  100. Права й обов'язки опікунів і піклувальників.
  101. Припинення опіки й піклування над дітьми.
  102. Поняття патронату над дітьми та його відмінність від інших форм влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування.
    103. Підстава встановлення патронату як особливої форми влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування.
    104. Поняття і правова природа договору патронату.
    105. Підстави, порядок і правові наслідки зміни, припинення договору патронату, визнання його недійсним.
    106. Поняття прийомної сім'ї та її значення у влаштуванні дітей, позбавлених батьківського піклування.
    107. Дитячий будинок сімейного типу: поняття, значення і порядок перебування дітей.
    108. Підстави, порядок і правові наслідки припинення діяльності дитячого будинку сімейного типу.
    109. Види міжнародних договорів, які застосовуються до сімейних правовідносин, і умови їх чинності в Україні.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Нормативні акти

1. Конституція України: станом на 1 верес. 2016 р.: відповідає офіц. тексту. Харків: Право, 2016. 82 с.
2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. *Офіційний вісник України*. 2008. № 93. Ст. 3103.
3. Конвенція про стягнення аліментів за кордоном від 20.06.1956 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_425 (дата звернення: 16.01.2019).
4. Конвенція про визнання і виконання рішень стосовно зобов'язань про утримання від 02.10.1973 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/973_001 (дата звернення: 16.01.2019).
5. Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989 р. (дата набуття чинності для України –27.09.1991 року). *Зібрання чинних міжнародних договорів України*. 1990. № 1. Ст. 205.
6. Конвенція про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей від 19.10.1996 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/973_002 (дата звернення: 16.02.2019).
7. Конвенція про правову допомогу і відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах від 22.01.1993 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/997_009 (дата звернення: 13.03.2019).
8. Конвенція про контакт з дітьми від 15.05.2003. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_659 (дата звернення: 13.03.2019).
9. Конвенція про згоду на взяття шлюбу, шлюбний вік та реєстрацію шлюбів від 10.12.1962 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_242 (дата звернення: 19.01.2019).
10. Конвенція про громадянство одруженої жінки від 29.01.1957 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_158 (дата звернення: 19.01.2019).

11. Конвенція про визнання розлучень та рішень про роздільне проживання подружжя від 01.06.1970 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_925 (дата звернення: 19.01.2019).

12. Конвенція про право, застосовуване до режимів власності подружжя від 14.03.1978 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_923 (дата звернення: 19.01.2019).

13. Конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей від 25.10.1980 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_188/page (дата звернення: 19.01.2019).

14. Конвенція про захист дітей та співробітництво в галузі міждержавного усиновлення від 29.05.1993 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_365/page (дата звернення: 19.01.2019).

15. Європейська конвенція про здійснення прав дітей від 25.01.1996 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_135 (дата звернення: 15.01.2019).

16. Європейська конвенція про визнання та виконання рішень стосовно опіки над дітьми та про поновлення опіки над дітьми від 20.05.1980 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_327 (дата звернення: 13.03.2019).

17. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 р. (дата набуття чинності для України – 23.03.1976 р.). *Вісник Конституційного Суду України*. 2007. № 11.

18. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21–22. Ст. 135.

19. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.

20. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40–42. Ст. 492.

21. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 01.07.2010 р. № 2398-VI. *Голос України* від 27.07.2010. № 137.

22. Про забезпечення рівних прав та можливостей жі-

нок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 р. № 2866-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 52. Ст. 561.

23. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 р. № 3425-ХІІ (редакція від 11.10.2017). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3425-12> (дата звернення: 17.01.2019).

24. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні: Закон України від 11.12.2003 р. № 1382. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 15. Ст. 232.

25. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: Закон України від 13.01.2005 р. № 2342-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 6. Ст. 147.

26. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 р. № 1404-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016 р. № 30. С. 5. Ст. 542.

27. Про захист суспільної моралі: Закон України від 20.11.2003 р. № 1296-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 14. Ст. 192.

28. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-П. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 30. Ст. 142.

29. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 7.12.2017 р. № 2229-VIII. *Офіційний вісник України*. 2018 р. № 6.

30. Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей: Закон України від 02.06.2005 р. № 2623 – IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 26. Ст. 354.

31. Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України: наказ Міністерства юстиції України від 22.02.2012 р. № 296/5 (в останній редакції від 08.12.2017 р.). URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12> (дата звернення: 13.03.2019).

32. Про затвердження Положення про порядок учинення нотаріальних дій в дипломатичних представництвах та консульських установах України: наказ Міністерства юстиції Укра-

їни та Міністерства закордонних справ України від 27.12.2004 р. № 142/5/310. *Офіційний вісник України*. 2004. № 52. Ст. 3492.

33. Про затвердження Порядку здійснення добровільного медичного обстеження наречених: Постанова Кабінету Міністрів України від 16.11.2002 р. № 1740. *Офіційний вісник України*. 2002. № 47. Ст. 2128.

34. Про затвердження Порядку ведення Державного реєстру актів цивільного стану громадян: Постанова Кабінету Міністрів України від 22.08.2007 р. № 1064. *Офіційний вісник України*. 2007. № 65. Ст. 2516.

35. Про Перелік видів доходів, які враховуються при визначенні розміру аліментів на одного з подружжя, дітей, батьків, інших осіб: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.02.1993 р. № 146. *Право України*. 1994. № 7–8.

36. Про затвердження Порядку стягнення аліментів на дитину (дітей) у разі виїзду одного з батьків для постійного проживання в іноземній державі, з якою не укладено договір про подання правової допомоги: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.08.2002 р. № 1203. *Офіційний вісник України*. 2002. № 34.

37. Про затвердження Правил державної реєстрації актів громадянського стану в Україні: Наказ Міністерства юстиції України від 18.10.2000 р. № 52/5. *Офіційний вісник України*. 2000. № 42. Ст. 205.

38. Про затвердження Правил внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання: Наказ Міністерства юстиції України від 12.01.2011 № 96/5. *Офіційний вісник України*. 2011. № 4. Т. 2. Ст. 939.

39. Про затвердження Положення про прийомну сім'ю: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.04.2002 р. № 565. *Офіційний вісник України*. 2002. № 18. Ст. 926.

40. Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.04.2002 р. № 564. *Офіційний вісник України*. 2002. № 18. Ст. 925.

41. Про затвердження Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 р. № 866.

Офіційний вісник України. 2008. № 76. Ст. 2561.

42. Про затвердження Типового положення про комісію з питань захисту прав дитини: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 р. № 866. *Офіційний вісник України*. 2008. № 76. Ст. 2561.

43. Про затвердження Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених: Постанова Кабінету Міністрів України від 08.10.2008 р. № 905. *Офіційний вісник України*. 2008. № 79. Ст. 2660.

44. Про затвердження Порядку розгляду заяв про зміну імені (прізвища, власне імені, по батькові) фізичної особи: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.07.2007 р. № 915. *Офіційний вісник України*. 2007. № 52. Ст. 2115.

45. Про затвердження Переліку захворювань, за наявності яких особа не може бути усиновлювачем: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 20.08.2008 р. № 479. *Офіційний вісник України*. 2008. № 82. Ст. 2784.

46. Про затвердження Переліку захворювань, які дають право на усиновлення хворих дітей без дотримання строків перебування на обліку в центральному органі виконавчої влади, до повноважень якого належать питання усиновлення та захисту прав дітей, а також до досягнення дитиною п'яти років: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 27.12.2011 р. № 973. *Офіційний вісник України*. 2012. № 19. Ст. 89.

47. Про затвердження Порядку вибуття дітей із закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, й соціального захисту дітей, до сімейних форм виховання: наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України від 02.02.2007 року № 302/80/49. *Офіційний вісник України*. 2007. № 17. Ст. 685.

48. Про порядок та умови прийому громадян України, які проживають за межами України, та іноземців, які бажають усиновити дитину в Україні, для подання ними справ: Наказ Міністерства соціальної політики від 17.11.2011 р. № 445. *Офіційний вісник України*. 2011. № 97. Ст. 183.

49. Про затвердження Правил опіки та піклування: На-

каз Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Міністерства освіти України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства праці та соціальної політики України від 26.05.1999 р. № 34/166/131/88. *Офіційний вісник України*. 1999. № 26.

50. Про затвердження Порядку вибуття дітей із закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, й соціального захисту дітей, до сімейних форм виховання: наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України від 02.02.2007 р. № 302/80/49. *Офіційний вісник України*. 2007. № 17. Ст. 685.

51. Про порядок та умови прийому громадян України, які проживають за межами України, та іноземців, які бажають усиновити дитину в Україні, для подання ними справ: наказ Міністерства соціальної політики від 17.11.2011 р. № 445. *Офіційний вісник України*. 2011. № 97. Ст. 183.

52. Про затвердження Типового положення про будинки дитини: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 18.05.1998 р. № 123. *Офіційний вісник України*. 1998. № 23.

53. Про затвердження Положення про дитячі будинки і загальноосвітні школи - інтернати для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування: наказ Міністерства освіти і науки України, Міністерства соціальної політики України від 10.09.2012 р. № 995/557. *Офіційний вісник України*. 2012. № 76. Ст. 187.

54. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Служби безпеки України, Державного комітету нафтової, газової та нафтопереробної промисловості України, Міністерства фінансів України щодо офіційного тлумачення положень пункту 6 статті 12 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», частин четвертої і п'ятої статті 22 Закону України «Про міліцію» та частини шостої статті 22 Закону України «Про пожежну безпеку» (справа про офіційне тлумачення терміна «член сім'ї») № 5-рп/99 від 03.06.1999 р. *Офіційний вісник України*. 1999. № 24. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>

55. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремого положення частини другої статті 211 Сімейного кодексу України (справа про різницю у віці між усиновлювачем та дитиною) № 3-рп/2009 від 03.02.2009 р. *Офіційний вісник України*. 2009. № 11. Ст. 341.

56. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини 1 статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес) N 18-рп/2004 від 01.12.2004 р. *Офіційний вісник України*. 2004. № 50. Ст. 3288.

57. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням приватного підприємства „ІКІО“ щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 61 Сімейного кодексу України № 1-8/2012 від 19 вересня 2012 р. *Офіційний вісник України*. 2012. № 75. Ст. 3038.

58. . Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 21.12.2007 р. *Вісник Верховного Суду України*. 2008. №1.

59. Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 15.05.2006 р. *Вісник Верховного Суду України*. 2006. № 7.

60. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30.03.2007 р. *Вісник Верховного Суду України*. 2007. № 5.

Підручники, навчальні посібники, монографії, статті, тези

1. Сімейне право: підручник / за заг. ред.: В. І. Борисової, І. В. Жилінкової. 4-те вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2012. 322 с.
2. Сімейне право України: підручник / за заг. ред. Т.В. Боднар та О.В. Дзера. Київ: Юрінком Інтер, 2016. 520 с.
3. Сімейне право: підручник / за заг. ред. В.А. Кройтора та В.Ю. Євко; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2016. 512 с.
4. Харьковская цивилистическая школа: антология семейного права: монография / под общ. ред. И.В. Спасибо-Фатеевой. Харьков: Право, 2013. 240 с.
5. Сімейний кодекс України: наук.-практ. коментар / за ред. І. В. Жилінкової. Харків, 2008. 855 с.
6. Ромовська З. В. Сімейний кодекс України: наук.-практ. коментар. Київ, 2009. 432 с.
7. Азимов Ч.Н. О соотношении частного и гражданского права. *Проблемы законности*. 1995. Вип. 30. С. 87– 1.
8. Антокольская М. В. Место семейного права в системе отраслей частного права (по трудам цивилистов России конца XIX – начала XX века). *Государство и право*. 1995. № 6. С. 30–40.
9. Антошкіна В. К. Договірне регулювання відносин подружжя: моногр. Донецьк, 2008. 176 с.
10. Апопій І. Класифікація підстав недійсності шлюбу. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 1. С. 28–130.
11. Апопій І. В. Сімейне право України: навч. посібник. Київ, 2011. 360 с.
12. Афанас'єва Л. В. Аліментні правовідносини в Україні: монографія. Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2006. 224 с.
13. Бірюков І. А. Співвідношення природних прав з цивільною правоздатністю і суб'єктивними правами батьків та дітей. *Наукові засади та практика застосування нового Сімейного кодексу України*: матеріали круглого столу (25 трав. 2006 р., м. Київ). Харків, 2007. С. 113–118.

14. Бичкова С. Представництво інтересів заявника у справах про надання права на шлюб. *Право України*. 2008. № 6. С. 94–99.

15. Борисова В. І. Статті 51, 52 Конституції України: Науково-практичний коментар. Київ, 2003. С. 258–265.

16. Борисова В. І. Договір у сімейно-правовій сфері: *Актуальні проблеми приватного права: договір як правова форма регулювання приватних відносин*. матеріали Наук.-практ. конф., присвяченої 95-й річниці з дня народження В. П. Масло-ва (м. Харків, 17 лютого 2017 р.). С. 12–15.

17. Борисова В. І. Поняття цивільного права як приватного права. *Проблеми цивільного права та процесу*: матеріали Наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. О. А. Пушкіна (22 травня 2010 р.). Харьков: Нац. ун-т внутр. справ, 2010. С. 21–23.

18. Борисова В. І. Шлюб, умови його дійсності та недійсності за законодавством України. *Сучасні проблеми приватного права*: зб. наук. пр., присвяч. 80-ій річниці з Дня народж. Я. М. Шевченко. Кам'янець-Подільський: Рута, 2012. С. 9–24.

19. Ватрас В. А. Про сутність сімейних правовідносин. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2003. № 3–4 (7–8). С. 111–188.

20. Ватрас В. А. Генеза поняття «суб'єкти сімейних правовідносин». Університетські наукові записки. *Часопис Хмельницького університету управління та права*. 2005. № 1–2 (13–14). С. 120–129.

21. Глиняна К. М. Правове регулювання розлучення за сімейним законодавством України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2006. 20 с.

22. Гойхбарг А. Г. Новое семейное право: монография. Москва, 1918. 88 с.

23. Гопанчук В. С. Сімейне право України: навч. посіб. Київ, 2009. 304 с.

24. Данилин В. И. Юридические факты в советском семейном праве. Свердловск, 1989. 156 с.

25. Дзера О. В. Власність подружжя і новий Сімейний кодекс України. *Проблеми законності*. 2003. Вип. 63. С. 10–14.

26. Дзера О. В. Роздільна власність подружжя. Сімейне

право. Київ, 2002. 217 с.

27. Д'ячкова Н.А. Правові наслідки недійсного шлюбу. *Проблеми цивільного права та процесу: матеріали Наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. О. А. Пушкіна (22 травн. 2010 р.)*. Харків: Нац. ун-т внутр. справ, 2010. С. 117-118.

28. Євко В. Ю. Правовий режим майна осіб, між якими був зареєстрований недійсний шлюб або шлюб, визнаний недійсним за рішенням суду. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 6. С. 90–102.

29. Євко В. Ю. Правові форми родинного виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. *Вісник університету внутрішніх справ*. 1999. Вип. 6. С. 253–259.

30. Євко В. Ю. Охорона дітей, позбавлених батьківського піклування: історичний аспект. *Право України*. 2001. № 8. С. 107–110.

31. Менджул М. В. Надання права на шлюб особам, що не досягли шлюбного віку: окремі проблеми. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2013. № 2 (14). С. 149–157.

32. Менджул М. В. Виконання обов'язку по утриманню інших членів сім'ї та родичів в Україні. *Від громадянського суспільства – до правової держави: матеріали X Міжнар. наук. Internet-конф. студентів та молодих вчених (м. Харків, 25 квітня 2014 р.)*. Харків, 2014 С. 217–221.

33. Менджул М. В. Порядок розірвання шлюбу з іноземними громадянами в Україні: окремі аспекти: *Закарпатські правові читання: матеріали VI Міжнародн. наук.-практ. конф. молодих учених та студентів (м. Ужгород, 25–27 квітня 2014 р.)*. Ужгород, 2014. Т. 2. С. 112–117.

34. Жилинкова И. В. Право собственности супругов: монография. Харьков, 1997. 236 с.

35. Жилинкова И. В. Правовой режим имущества членов семьи. монография. Харьков, 2000. 398 с.

36. Жилинкова И. В. Брачный договор: монография. Харьков, 2009. 128 с.

37. Жилинкова И. Личные неимущественные права и обязанности супругов: парадоксы нового СК: Непредвзятый

професійний аналіз деяких норм Сімейного кодексу України. *Юридическа практика*. URL: <http://www.yurpractika.com/article.php?id=10003509>

38. Жилінкова І. В. Правове регулювання речових відносин у сім'ї: визначення концептуальних підходів. *Право України*. 2011. № 5. С 105-112.

39. Новохатська Я. В. Правове регулювання майнових відносин подружжя (порівняльно-правовий аспект) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2006. 20 с.

40. Зілковська Л. М. Правове регулювання усиновлення в Україні: дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2002. 177 с.

41. Калітенко О. М. Особисті відносини подружжя та відносини подружжя стосовно їх майна: дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2001. 174 с.

42. Кидалова А. Обов'язки та права батьків щодо виховання та розвитку дитини: окремі проблеми. *Право України*. 2004. № 3. С. 88 -91.

43. Ковтунова Л.Ю. Виникнення та розвиток інституту недійсного шлюбу у сімейному праві. *Від громадянського суспільства – до правової держави: III Міжнар. наук.-практ. конф. (24 квіт. 2008 р.)*. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2008. С. 189–191.

44. Короткова Л. П. Правовой статус фактических воспитателей детей. *Правоведение*. 1983. № 3. С. 82.

45. Красицька Л. Визначення походження дитини при застосуванні форм репродуктивної медицини за законодавством України. *Підприємництво, господарство і право*. 2004. № 7. С. 31–33.

46. Красицька Л. Визначення належного відповідача у справах про оспорування батьківства. *Підприємництво, господарство і право*. 2008. № 11. С. 153–156.

47. Красицька Л. Визнання батьківства за рішенням суду. *Юридична Україна*. 2008. № 6. С. 42–47.

48. Красицька Л. В. Оспорування батьківства. *Юридична Україна*. 2008. № 7. С. 52–57.

48. Красицька Л. В. Про деякі питання стягнення аліментів. *Восьмі юридичні диспути з актуальних проблем приват-*

ного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 18 травня 2018 р.) / упоряд. і відповід. ред. І. С. Канзафарова. Одеса : Астропринт, 2018. С. 100–104.

49. Кузьмичева Л.А. Личные права и обязанности родителей и детей: учеб. пособ. /под ред. Л.А. Кузьмичёва, И.В. Жилинкова. Киев, 1991. 54 с.

50. Левківський Б. К. Особисті немайнові права та обов'язки членів сім'ї: дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2003. 198 с.

51. Лепех С. М. Проблеми правового регулювання відносин конкубінату за СК України 2002 р. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. Львів: ЛьвДУВС. 2010. №3. С. 147-154.

52. Лепех С. М. Особливості укладення одним із подружжя банківських договорів. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XVI регіональної наук.-практ. конф., 8-9 лютого 2010 р.* Львов: Юрид.ф-т Львів. нац. ун-ту ім. Івана Франка, 2010. С. 179 - 180.

53. Лепех С. М. Укладення кредитного договору одним із подружжя. *Цивілістичні читання, присвячені пам'яті І. В. Шершевського, «Основи цивільного законодавства СРСР 1961 року та їх вплив на формування сучасного цивільного законодавства України»:* матеріали Наук. інтернет-конф., м. Одеса / відп. ред. Є. О. Харитонов. Харків: Право, 2012. С. 181-183.

54. Красицька Л.В. Методологические аспекты исследования правоотношений между матерью, отцом и ребенком. *Методология исследования проблем цивилистики* : сб. ст., посвящ. памяти проф. А. А. Пушкина / под ред. Ю. М. Жорнокуя и С. А. Слипченко. Харьков : Право, 2017. С. 270-287.

55. Майданик Р.А. Договори про утримання подружжя та дітей. Аномалії в цивільному праві України: навч.-практ. посібник / відп. ред. Р.А.Майданик. Київ: Юстініан, 2007. 912 с.

56. Мазур О. С. Сімейне право України : навч. посіб. для дистанц. навч. Київ: Університет "Україна", 2005. 116 с.

58. Масюк В. Как зарегистрировать и расторгнуть брак в Украине /за ред. В. Масюк, Ю. Крайт. Харьков, 2013. 116 с.

59. Матвеев Г. К. Советское семейное право. Москва, 1985. 208с.

60. Міненкова Н. О. Усиновлення в Україні. Порядок. Процедура. Судова практика / за ред. Н. О. Міненкової, О.П. Печеного. Харків, 2012. 80 с.

61. Надьон В. В. Обов'язки подружжя, що виникають при укладенні правочину (договору). *Ефективність норм права*. 36. наук. праць: матер. VII Міжнар. наук.-практ. конф. (17 лист. 2016 р. м. Київ. Київ. 2016. С. 320–324.

62. Надьон В. В. Обов'язки подружжя, що виникають з приводу спільної сумісної власності. *Проблеми законності*. 2016. Вип. 132. С. 46.

63. Надьон В. В. Аналіз статті 65 Сімейного кодексу України. *Актуальні проблеми приватного права*: матер. Наук.-практ. конф. присвяч.. 94-й річниці з дня народження д-ра юрид. наук, проф., член-кор. АН УРСР В. П. Маслова (19 лют. 2016 р., м. Харків). Харків: Право, 2016. С. 125–128.

64. Надьон В. В. Правові наслідки укладення договору одним із подружжя без належної згоди другого. *Проблеми вдосконалення приватноправових механізмів набуття передачі, здійснення та захисту суб'єктивних цивільних прав*: матеріали Наук.-практ. конф. Харків, 2018. С. 73-78.

65. Надьон В. В. Укладення договору одним із подружжя без належної згоди другого. *Вісник південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2019. № 18. С. 51-58.

66. Надьон В. В. Розпорядження майном одним із подружжя, що є об'єктом права спільної сумісної власності. *Спогади про Людину, Вченого, Науковця (до 60-річчя від Дня народження професора Ірини Володимирівни Жилінкової) / за заг. ред. Р. О. Стефанчука*. Харків: Право, 2019. С. 157–165.

67. Негода О. А. Участь батьків у здійсненні неповнолітніми дітьми майнових прав та виконанні обов'язків. *Держава і право. Юрид. і політ. науки* : зб.наук. пр. Київ : 2001 Вип. 13. С. 242–250.

68. Павлова Л. Реалізація природного права на шлюб, сім'ю, материнство та батьківство. *Право України*. 2004. № 11.

С. 46–49.

69. Нечаева А. М. Правонарушения в сфере личных семейных отношений: монография. Москва, 1991. 238 с.

70. Никитина В. П. Имущество супругов. Саратов, 1975. 376 с.

66. Новохатська Я.В. К вопросу о правовой природе брака. *Право України*. 2002. № 4. С. 131–135.

71. Ольховик Л. А. Особисті немайнові права дитини за цивільним законодавством України: дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2006. 219 с.

72. Райчук А. Б. Поняття «припинення шлюбу», «розірвання шлюбу», «розлучення». Їх співвідношення. *Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка*. 2005. Вип. 67–69. С. 127–129.

73. Райчук А. Розірвання шлюбу органом реєстрації актів цивільного стану за заявою одного з подружжя. *Юридична Україна*. 2008. № 6. С. 68–74.

74. Ромовська З. В. Права та обов'язки батьків і дітей: монографія. Львів, 1975. 148 с.

75. Ромовская З. В. Защита в советском семейном праве: монография. Львов, 1985. 180 с.

76. Ромовська З. В. Українське сімейне право: підручник. Київ: Правова єдність, 2009. 500 с.

77. Рубець І. Визначення походження дитини від батьків, які перебувають між собою у шлюбі. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XVIII регіон. наук. - практ. конф. (26-27 січ. 2012 р., м. Львів)*. Львів: 2012. С. 193–194.

78. Рубець І. Визначення походження дитини від колишнього подружжя. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. 11. С. 47 - 49.

79. Сафончик О.І. Правове регулювання припинення шлюбу в Україні: дис... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03. Одеса, 2004.

80. Сімейне право: підручник / за заг. ред. В.І.Борисової, І.В.Жилінкової. Харків: Право, 2012. 320 с.

81. Сергеева С. М. Розлучення як форма припинення шлюбу (історичний аспект). *Бюл.М-ва юстиції України*. 2007.

№ 4. С. 114 -122.

82. Спасибо-Фатеева І. В. Корпоративні права подружжя. *Проблеми законності*. 2003. Вип. 63. С. 20 - 26.

83. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту): монографія. Київ, 2008. 626 с.

84. Таш'ян Р. І. Договір про припинення права на аліменти для дитини у зв'язку з передачею права власності на нерухоме майно. *Проблеми законності*. 2010. Вип. 110. С. 64 - 73.

85. Червяков К. К. Установление и прекращение родительских прав и обязанностей: монографія. Москва, 1975. 104 с.

86. Чефранова Е. А. Имущественные отношения в российской семье: моногр. М., 2007. 412 с.

87. Шахматов В. П. Усыновление, опека и попечительство: монографія. Красноярск, 1979. 56 с.

88. Явор О.А. Недійсний шлюб як дефектний юридичний факт. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 6. С. 116–119. URL : http://www.pap.in.ua/6_2014/36pdf.

89. Явор О.А. Дефектні юридичні факти в сімейному праві. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2014. № 4. С. 82–89.

90. Явор О. А. Договір як юридичний факт у сімейному праві. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 4. С. 123–132.

91. Явор О. А. Види юридичних фактів: аналіз сімейного законодавства України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. № 6–2. С. 85–88. Серія «Юридичні науки».

92. Явор О.А. Діяння як предмет правового регулювання в сімейному праві. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2015. Вип. 13, т. 2. С. 12–15. Серія: Юриспруденція

93. Явор О.А. Юридичні акти в сімейному праві України. *Право і суспільство*. 2015. № 5–2, ч. 3. С. 101–107.

94. Явор О.А. Подія як юридичний факт в сімейному праві України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. № 31, т. 2. С. 31–35. Серія: Право.

95. Явор О. А. Юридико-фактична роль фікцій у регу-

люванні сімейних правовідносин. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. № 32, ч. 2. С. 97–101. Серія: Право.

96. Явор О.А. Адаптація сімейного права України до стандартів європейського правового простору: значення для теорії юридичних фактів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Вип. 34, т. 1. С. 134–137. Серія: Право.

97. Явор О.А. Вчинки як юридично значущі обставини в сімейно-правовій сфері суспільних відносин. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. Вип. 1. Том 2. С. 41–45. Серія «Юридичні науки».

98. Явор О.А. Категорія юридичних фактів у сімейному праві: теоретичне і практичне значення. *Право України*. 2016. Вип. 3. С. 229–235.

99. Явор О.А. Юридичні факти в сімейному праві України: усталені підходи і новітні тенденції : моногр. Х. : Право, 2016. 352 с.

100. Явор О.А. Факти-стани в сімейному праві України як елемент фактичного складу. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. м. Одеса, 2019. С.8-21

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

1. Офіційний сайт Верховного Суду України. URL: <http://www.scourt.gov.ua>

2. Офіційний сайт Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ. URL: <http://sc.gov.ua/>

3. Офіційний сайт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. URL: <http://www.ombudsman.gov.ua>.

4. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua>.

5. Захист прав дітей. URL: // <http://ditu.ks.ua/>.

СЕНМК. URL: http://library.nlu.edu.ua/index.php?option=com_k2&view=itemlist&task=category&id=103:osnovi-

rimського-приватного-права&Itemid

Навчальне видання

Електронне видання

**МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ
ДО ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«СІМЕЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ»**

Укладачі: Явор О.А.,
Надьон В.В.
Іванова К.Ю.,
Піддубна В.Ф.,
Колісникова Г.В.,
Музика Т.О.,
Рубан О.О.

Відповідальний за випуск

Редактор
Комп'ютерна верстка *А. В. Старжинської*